

Wyrobisz, Andrzej

„Złoty wiek malarstwa gdańskiego na tle kultury artystycznej miasta 1520-1620”, Teresa Grzybkowska, Warszawa 1990 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 82/3-4, 543-544

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Ursula T i m a n n, *Von Stettin bis Breslau. Ansichten, Stadtpläne und Landkarten von Pommern, Östlicher Mark Brandenburg und Schlesien aus der Graphischen Sammlung des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg*, überarbeitete und erweiterte Neuausgabe, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg 1988, s. 353 i 605 re-produkcji.

Muzeum Narodowe w Norymberdze (Nationalmuseum Nürnberg) posiada bogatą kolekcję map, planów, widoków miast itp., liczącą około 30 tys. jednostek inwentarzowych. Przedstawiana tu praca jest drugą publikacją udostępniającą jego zbiór kartograficzny. Pierwszą z nich przygotowała Karin H o l z a m e r w 1982 r. prezentując materiał dla terenu Prus Wschodnich i Zachodnich, Gdańska oraz rejonu nadbałtyckiego po Rygę. Praca U. T i m a n n zawiera 605 pozycji katalogowych, które poprzedzone zostały krótkim wstępem, zawierającym charakterystykę przedstawianego materiału, omówienie zakresu terytorialnego pracy oraz objaśnienia odnośnie zastosowanego schematu przy opisie poszczególnych obiektów. Schemat ten obejmuje 13 punktów: tytuł, tytuł oryginalny, miejsce i rok powstania, osoby związane z powstaniem danego obiektu (kartograf, autorzy, wydawca, drukarz), teksty w i poza obrazem, wymiary, technika, skala, pochodzenie, literatura fachowa, sygnatura i uwagi. Pracę zamyka spis autorów, wykaz wykorzystanej literatury, spis miejscowości polsko-niemiecki z podziałem na Pomorze i Śląsk oraz konkordancja nazw miejscowych.

Terytorialnie praca obejmuje obszar historycznego księstwa pomorskiego z jego częścią przed- i zaodrzańską (od Demmina, Gützkow i Wolgast po Lębork i Bytów), Dolnego i Górnego Śląska wraz ze Śląskiem cieszyńskim i opawskim, dalej ziemię lubuską i dawną Nową Marchię, dla której zachodnią granicę stanowi Odra. Podobnie jak w pierwszym tomie tej serii zastosowano i tutaj układ alfabetyczny według nazw miejscowości.

Całość reprodukowanego materiału podzielona została na trzy części: 1. widoki poszczególnych miast, miejscowości i obiektów, 2. ryciny przedstawiające większą ilość miejscowości oraz 3. mapy. Ramy chronologiczne stanowią wiek XVI i XIX. Rozłożenie materiału jest nierównomierne. Większość miejscowości reprezentowana jest tylko przez jedną pozycję. Prym wiodą większe miasta jak Wrocław (64 pozycje), Zgorzelec (12), zamek Chojnik (28), Legnica (14), Szczecin (20) i Stralsund (22).

Dobra technika drukarska (szkoda że tylko czarno-biała), dość przejrzysty układ i – to co czytelnika polskiego ucieszy – polsko-niemieckie nazewnictwo miejscowości, sprawiają, że ocena pracy U. Timann nie może być inna, jak pozytywna. Muzeum w Norymberdze życzymy wytrwałości w publikacji swego zasobu kartograficznego i oczekujemy z niecierpliwością następnego tomu, który ma obejmować terytorium Czech i Moraw.

J. Z.

Teresa G r z y b k o w s k a, *Złoty wiek malarstwa gdańskiego na tle kultury artystycznej miasta 1520–1620*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 201, ilustr. VIII, 150.

Gdańsk jest wdzięcznym polem do studiów zarówno historyka gospodarki jak i historyka sztuki nie tylko dlatego, że szczęśliwie ocalał swoje bogate archiwalia późnośredniowieczne i nowożytne oraz znaczny zasób dzieł sztuki z tych czasów, dających podstawę do badań lepszą niż w jakimkolwiek innym mieście dawnej Rzeczypospolitej, ale także ze względu na szczególną rolę, jaką odegrał w historii tej części Europy, gdzie przez kilka stuleci był portem łączącym gospodarkę jednego z największych państw europejskich z resztą świata i leżał na styku kilku różnych kręgów kulturowych i stref wpływów artystycznych. We wczesnonowożytnym Gdańsku spotykały się późnośredniowieczne tradycje miast hanzeatyckich i północnoeuropejskiego gotyku z nowożytnymi prądami renesansu i baroku włoskiego i niderlandzkiego, z będącą wytworem wschodnich

i zachodnich oddziaływań kulturą sarmackiej Rzeczypospolitej, z wpływami skandynawskimi. Był zawsze konglomeratem wielu narodowości i wielu wyznań, gdzie mniej lub bardziej zgodnie koegzystowali ze sobą Polacy i Niemcy, Holendrzy, Szkoci, Anglicy, Francuzi, Żydzi, katolicy, kalwini, luteranie, arianie, menonici.

Teresa Grzybowska przedstawiła kształtowanie się kultury artystycznej Gdańska w okresie największej świetności politycznej i gospodarczej tego miasta. Tezą autorki jest, iż kultura ta była swoistą syntezą różnych wpływów, głównie zaś kultury protestanckiej i katolickiej. „Gdańszczanin żył w symbiozie dwóch zasadniczo kultur — pisze autorka — protestanckiej i katolickiej. Często więc łączył z pozoru wykluczające się cechy: protestancką pracowitość i uczciwość z przymiotami kojarzonymi z katolicką sferą obyczajowości, jak nieposkromiona pycha, ostentacyjne szczylenie się bogactwem. Takie też jest malarstwo XVI i początków XVII wieku: z jednej strony naiwne, czasami zaś w zakłamej formie przekazujące ponadwyznaniowe prawdy uniwersalne” (s. 25–26).

T. Grzybowska skupiła uwagę na czterech wielkich malarzach czynnych w Gdańsku lub związanych z Gdańskiem w interesującym ją okresie: Hansie Vredemanie de Vries, Isaaku van den Blocke, Antonie Möllerze i Hermanie Hanie, poświęcając każdemu z nich osobny rozdział. Omówiła też twórczość Malarza Georga, Lorenza Lauensteina i Martina Schonincka, przypadającą na wcześniejszy okres lat 1530–1580. Osobno omówiła malarstwo epitafijne (szkoda, że tak zwięźle i tylko na podstawie badań K. Cieślaka i B. Noworyty-Kuklińskiej) i portretowe. W rozdziale o kształtowaniu się środowiska artystycznego w Gdańsku w sposób nader przekonujący uzasadniła hipotezę, iż słynny „Sąd Ostateczny” Hansa Memlinga nie został — jak powszechnie utrzymywano dotychczas — zrabowany przez kapra Paula Beneckiego, lecz został zamówiony u tego artysty specjalnie dla gdańskiego kościoła Mariackiego, nie dostał się więc do Gdańska przypadkowo, lecz stanowił element kultury środowiska gdańskiego w XV w., będącej z kolei podstawą rozwoju kulturalnego nadmotławskiego portu w XVI i XVII w.

Oblity zestaw czarno-białych i wielobarwnych ilustracji, obejmujących nie tylko dzieła gdańskie, ale i inne niezbędne dla porównań i oceny gdańskiej sztuki lub jej genezy, obszerny indeks nazwisk uzupełniają i czynią z niej lekturę cenną zarówno dla specjalistów, jak i dla wszystkich zainteresowanych dawnym malarstwem. Szkoda, że zabrakło bibliografii, której nie mogą zastąpić starannie opracowane przypisy do każdego rozdziału.

A. W.

Ihor Monča, *Florentine Ecumenism in the Kyivan Church. The Theology of Ecumenism applied to the individual Church of Kyiv*, Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, Opera Graeco—Catholicae Academiae Theologicae t. LXIII—LXIV, Rome 1987, s. 376.

Monografia Ihora Monča poświęcona jest próbom pojednania kościoła wschodniego z Rzymem, podejmowanych w monarchii Jagiellonów. Przyjęte przez autora założenie o bezpośrednim związku między zabiegami unijnymi Władysława Jagiełły i dziedzictwem soboru florenckiego 1439 r., a dziełem synodu brzeskiego 1596 r. zaowocowało nakreślonym z rozmachem wizerunkiem złożonych losów idei unijnej w państwie polsko-litewskim na przestrzeni dwóch bez mała stuleci. Zadanie to autor potraktował wielostronnie, ukazując dzieje metropolii kijowskiej obrządku greckiego nie tylko w kontekście sytuacji wewnętrznej państwa, ale eksponując równocześnie dyplomatyczne i kulturalne tło analizowanego zjawiska. Poczesne miejsce w monografii zajęła również kluczowa, aczkolwiek traktowana w dotychczasowej literaturze powierzchownie, kwestia teologicznych uwarunkowań procesu unijnego. Poświęcona jej pierwsza część rozprawy (s. 31–150) jawi się jako wartościowe i wszechstronne opracowanie dogmatycznych i liturgicznych aspektów ideologii unijnej, realizowanej przez prawosławnych poddanych dynastii jagiellońskiej w XV—XVI w. W problematyce tej Monča imponuje kompetencją, biele poruszając się w obfitej i złożonej materii teologicznej; wydaje się, iż właśnie ten fragment rozprawy stanowi jej część najwartościowszą.